

Зародження та розвиток кіномистецтва. Українське кіно

1. Особливості кіно як форми мистецтва.
2. Головні тенденції у кіномистецтві ХХ ст.
3. Види кіномистецтва.
4. Розвиток кіномистецтва в Україні.

Однією з головних видових ознак кіномистецтва є єдність просторово-часового відображення дійсності в її русі, в усій багатоманітності відношень та зв'язків. Кінематограф як вид мистецтва відрізняється від інших своєю синтетичністю. У ньому синтезовані естетичні якості літератури, театру, образотворчого мистецтва, фотографії, музики, досягнень в сфері оптики, механіки, хімії, фізіології. Популярність кінематографа полягає у властивій тільки йому сукупності та багатоманітності виразних засобів. Кіно, зародившись на рубежі ХІХ-ХХ століть, виникло під впливом потреби суспільства осмислити свою історію, життя та діяльність розвивалось у руслі культури ХХ століття, тому його стилі та напрямки відповідають основним стилям мистецтва ХХ століття.

У 20-ті рр. французькі режисери "авангарду", американські майстри У. Гріффіт, Ч. Чаплін, М. Сеннет, німецькі експресіоністи Ф. Мурнау, радянські режисери С. Ейзенштейн, В. Пудовкін, О. Довженко, Дзига Вертов зробили великий внесок у досягнення "німого" кіно. 30-ті рр. у кіно – це мультиплікаційні фільми У. Діснея, антифашистські стрічки Ч. Чапліна, французькі фільми Р. Клера, М. Карне, радянські – братів Г. та С. Васильєвих, Г. Козинцева, М. Ромма, Г. Александрова, І. Пир'єва та ін.

У другій половині 40-50 рр. провідним напрямом став неореалізм, який сформувався в італійському кіно (Р. Росселіні, Л. Вісконті, В. де Сіка, Дж. де Сантіс). Новим кроком в освоєнні художніх засобів кіно стала творчість французьких режисерів Р. Клемана, А. Рене, американця С. Креймера, польського режисера А. Вайди, японського – А. Куросави, шведського – І. Бергмана, італійців – М. Антоніоні та Ф. Фелліні та ін.

Як і діячі культури в інших мистецтвах, майстри кіно гостро відчували драматичні конфлікти ХХ ст., прогрес краху людський надій, цінностей та ідеалів, процес дегуманізації життя. Однією з найяскравіших постатей повоєнного кіно став Федеріко Фелліні. Його незвичайні кінофантазії порушують релігійні, етичні та соціальні проблеми ("Дорога", "Ночі Кабірії", "Солодке життя", "Амаркорд"). Фелліні відображає сучасне через фантазію, гротеск, сарказм, іронію, сміх, гру. З неосяжного людського світу він вибирає те, що згодом буде сприйнято як відкриття узагальнених типів, а сюжети стануть сучасними притчами.

У 1960-70-ті рр. нові художні висоти долає український кінематограф. На екранах України – фільми "Камінний хрест" і "Захар Беркут" Л. Осики, "Сон" В. Денисенка, "Білий птах з чорною ознакою" Ю. Ілленка, "Вавилон ХХ" – режисерський дебют І. Миколайчука. Феноменальний успіх вдома і за кордоном очікував кінострічку С. Параджанова "Тіні забутих предків". Фільм С. Параджанова — видатне мистецьке явище, у творенні якого задіяно могутній

потенціал культури: талант самого режисера, що формувався у стихії вірменських, грузинських і українських культурних впливів, міцнів і збагачувався у художній студії О. Довженка; літературна першооснова твору — однойменна повість М. Коцюбинського, в якій поетично й виразно передано дух, красу й самобутність культури верховинців Українських Карпат; акторське обдарування буковинця І. Миколайчука; мальовничі Космачі, де відбувалися зйомки, архітектура й оздоблення сільської церкви, у якій вінчався легендарний О. Довбуш; фахові консультації отця В. Романюка – майбутнього патріарха Володимира, який створив у своїй хаті краєзнавчий музей з багатючими експонатами писанок, вишиванок, різьблення; барвисті народні костюми гуцулів, щирість і безпосередність їхньої акторської гри в сценах-масовках.

В 1970-1980 рр. телебачення демонструвало широку палітру суспільних інтересів, із врахуванням ідеологічних вимог того часу. При цьому належна увага приділялась питанням морально-етичного, естетичного виховання. Аналіз сучасного телебачення свідчить про ціннісну зміну орієнтирів. Наприклад, реклама формує виключно споживацькі схильності, програми вістей спекулюють на гарячих темах політичних скандалів, різноманітних катастроф. Постійні розважальні шоу свідчать про те, що головною функцією телебачення стає розважальна функція. Але всі ці тенденції є характерними для сучасної соціальної реальності. Сучасні кінофільми виховують "сучасну" людину, яка повинна орієнтуватися в плинному світі та вміти вистроїти власний життєвий сценарій.

Кіномистецтво історично поділяється на такі види:

- * художній (ігровий) кінематограф, який реалізує засобами виконавчої творчості задум кінодраматичного твору, чи адаптованого твору поезії чи прози;

- * документальний, який є особливим видом образної публіцистики;

- * мультиплікація чи анімація, що оживляють графічні та лялькові персонажі;

- * науково-популярний кінематограф, який використовує засоби всіх трьох жанрів для популяризації знань.

Кіномистецтво багатогранне за жанрами, але для сучасного кіно характерна тенденція до їх взаємопроникнення, що реалізуються в основному засобами новаторських заходів.

Важливо зазначити, що розвиток аудіовізуальних технологій сприяв появі глобальних засобів масової комунікації, які поступово перетворилися в потужні фактори впливу на культурно-естетичну сферу життя людства. Сучасна людина формується під впливом цих технологій. Сучасне телебачення – найвпливовіший сектор мас-медійних структур.

Розвиток кіномистецтва в Україні розпочався у 1893 р., коли головний механік Одеського Новоросійського університету Йосип Тимченко винайшов і сконструював прототип сучасного кінознімального апарату та апарату для кінопроекції. Тоді ж він здійснив перші кінозйомки – зафільмував вершників і металників списів. Із 7 листопада до 20 грудня 1893 року в готелі «Франція» (Одеса) демонструвалися ці дві стрічки. 9 січня 1894 винахід демонструвався на

6-му засіданні секції фізики ІХ з'їзду російських натуралістів та лікарів у Москві. Нині знімальний апарат у фондах московського Політехнічного музею.

У вересні 1896 року в Харкові фотограф Альфред Федецький зняв кілька хронікальних сюжетів. У Львові 13 вересня 1896 розпочались регулярні кіносеанси французьких фільмів у Пасажі Гаусмана (проїзд Крива Липа), що тривали декілька днів. А вже в грудні – майже через рік після першого публічного кіносеансу у Парижі – Альфред Федецький влаштував кіносеанс у Харківському оперному театрі.

Піонери українського кінематографу початку 1900-х років віддавали перевагу екранізації популярних українських вистав «Наталка Полтавка» (за участю відомої актриси Марії Заньковецької), «Москаль-чарівник», «Наймичка». Тоді ж мала місце спроба створити фільми на українську історичну тематику, теж на театральній основі («Богдан Хмельницький» за п'єсою Михайла Старицького). З дореволюційним кіно в Україні пов'язана творчість багатьох популярних акторів. Королевою екрану тих часів була Віра Холодна, яка народилася в Полтаві і багато знімалася в Одесі.

Протягом 1912–1913 рр. у Львові було створено студії «Фабрика-фільм» М. Мленця, «Кінофільм» Е. Порембського, «Полонія» Е. Лорембського, «Леополія» А. і Л. Крогульських, на яких спробували розпочати постійне кіновиробництво.

З 1919 р. в Радянській Україні починається тотальне одержавлення кіно. 1922 року було засновано Всеукраїнське фотокіноуправління, якому вдалося реконструювати одеське і ялтинське підприємства, а 1928 року ввести в дію київську кінофабрику (майбутню Київську кіностудію ім. О.Довженка) – одну з найбільших та найсучасніших на той час у світі. Разом з тим, ігрове кіно намагалося поєднати революційну тематику з традиційною для попереднього періоду мелодрамою та пригодницькими жанрами («Україзія» П. Чардиніна; «Сумка дипкур'єра», «Ягідка кохання» О. Довженка). У цей час в Україні з'явилися також екранізації класичних творів національної літератури – «Тарас Трясило», «Микола Джеря», «Борислав сміється».

У Одесі проходили зйомки багатьох фільмів, що ставили московські кінорежисери. У 1925 р. на екрани країни вийшов кінофільм Сергія Ейзенштейна «Броненосець Потьомкін», що увійшов в десятку найкращих фільмів світового кінематографу і став візитною карткою Одеси.

Наприкінці 1920-х рр. в українському кінематографі дедалі гучніше почала заявляти про себе нова модерністська течія, що сформувалася у співпраці режисера Леся Курбаса з письменниками Майком Йогансенем та Юрієм Яновським. Неторовані шляхи долав у кіно самотутній режисер і сценарист, відомий скульптор Іван Кавалерідзе («Злива», «Перекоп»).

Особливу роль у становленні українського кіномистецтва відіграли фільми О.Довженка «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930). Його творчість піднесла вітчизняний кінематограф до світового рівня. У 1958 році на Всесвітній виставці в Брюсселі (Бельгія) в результаті опитування, проведеного Бельгійською синематекою серед 117 видатних критиків і кінознавців із 26 країн світу, фільм «Земля» було названо у числі 12 найкращих картин усіх часів

і народів. Стилїстика, створена Довженком, поклала початок напряду, який визначають як «українське поетичне кїно».

У Львовї Соня Куликївна видавала журнал «Кїно» (1930–1936) та створила кїностудїю «Соня-фїльм», де зняли фїльми «Свято молодї», «З кїноапаратом по Львовї», «Зеленї свята», «Гуцульщина», замовленї до розповсюдження компанїями «Гомон» (Францїя), «Фебусфїльм» (Нїмеччина), фїрмою Василя Авраменка (США). Також студїя займалась прокатом фїльмїв, знятих в УРСР.

В листопадї 1930 року ВУФКУ було реорганїзовано в «Українафїльм», пїдпорядкований «Союзкїно».

У 1930 р. в Українї з'являється першїй звуковий фїльм – документальна стрїчка Дзиги Вертова «Симфонїя Донбасу», а наступного року глядачї почули голоси акторїв у художньому фїльмї О.Соловїова «Фронт».

Наприкїнцї 1930-х тотальний терор у СРСР поєднується з кон'юнктурним поверненням до нацїонально-їсторичної тематики. Фїльми «Щорс» (1939) Олександра Довженка і «Богдан Хмельницький» (1941) Ігоря Савченка – дивовижне поєднання і очевидної режисерської, і акторської обдарованостї.

Українське кїно часїв Другої свїтової вїйни, частково евакуйоване на схїд, було переважно пїдпорядковане ідеологїчним завданням воєнної доби. Разом з тим, у цей час були знятї і справжнї кїношедеври. До них можна вїднести фїльм «Райдуга» Марка Донського за сценарїєм Ванди Василевської, який з надзвичайною художньою силою передає трагедїю окупованого фашистами українського села. Фїльм здобув низку мїжнародних нагород, але, незважаючи на поширенї чутки, так і не отримав «Оскар»

Сценарїй Олександра Довженка «Україна в огнї», який Сталїн спочатку сприйняв схвально, потїм було пїддано розгромнїй критицї, а автора – шельмуванню. Одною з причин цього, про що Довженковї натякнули, було те, що у сценарїї нїчого не було сказано про вїрїшальну роль Сталїна у перемозї над ворогом. Крім того, у фїльмах воєнних рокїв за вказївкою «вождя» пропагувалася ідея швидкої та легкої перемоги над фашизмом.

Українські фїльми 1945-53 рр. пїдпорядковувались канонам «соцїалїстичного реалїзму», їх велику цїннїсть складають високий рївень акторської гри (на екранї в цей час з'являються Михайло Романов, Амвросїй Бучма, Дмитро Мїлютенко, молодий Сергїй Бондарчук) і високофаховї роботи кїнооператорїв («Подвиг розвїдника», режисер Борис Барнет, оператор Данило Демуцький; «Тарас Шевченко», 1951, режисер Ігор Савченко, оператор Данило Демуцький та їнші).

У часи полїтичної «вїдлиги» другої половини 1950-х – поч. 60-х рр. стрїмко зростає українська кїнопродукцїя. З'являються фїльми, якї досї користуються великим глядацьким успїхом: «Весна на Зарїчнїй вулицї» (1956, режисери Марлен Хуцїєв і Фелїкс Миронер), «Спрага» (1959, Євген Ташков), «Іванна» (1960, Вїктор Івченко), «Сон» (1964, Володимир Денисенко) «За двома зайцями» (1961, режисер Вїктор Іванов).

Український кїнематограф 1960-70-х рокїв представлений їменами свїтової ваги: режисери Сергїй Параджанов, Юрїй Ілленко, Леонїд Осика, Микола

Мащенко, актори Іван Миколайчук, Юрій Шумський, Гнат Юра, Костянтин Степанков, Микола Гринько, Богдан Ступка.

У цей час з'являються стрічки, які поклали початок унікальному феномену «українського поетичного кіно»: «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова (1964), який отримав другу премію на 7 Міжнародному кінофестивалі в Аргентині; «Криниця для спраглих» Юрія Ілленка (1965); «Камінний хрест» Леоніда Осики (1968), «Вірність» Петра Годоровського (1965).

Стрічка Кіри Муратової «Довгі проводи» (1971) опинилася під забороною. Драматична доля також спіткала фільми Юрія Ілленка «Вечір на Івана Купала» (1968) та «Білий птах з чорною ознакою» (1971), який тріумфально отримав Золотий приз Міжнародного Московського фестивалю.

Згодом естетика українського поетичного кіно стимулювала режисерський дебют актора Івана Миколайчука («Вавілон-XX», 1979), а суттєві елементи поетичного кіно проявляються в стрічках Миколи Мащенко «Комісари» (1971) і «Як гартувалася сталь» (1973).

На багато років, унаслідок ідеологічної цензури, потрапили на полицю деякі зняті кінофільми (серед них «Криниця для спраглих», «Комісари»).

Попри бюрократизм українського кінопроцесу часів брежнєвської реакції в 1970-80 рр. з'являється низка фільмів, створених сильними творчими особистостями. На порозі «застою» Леонід Биков знімає картину «В бій ідуть одні „старіки“» (1972), а в 1983 р. Роман Балаян, після кількох високофахових екранізацій російської літературної класики, у фільмі «Польоти уві сні та наяву» точно передає феноменологію того часу.

Українськими кіностудіями було знято також кінострічки, які набули великої популярності у всьому СРСР: «Д'Артан'ян і три мушкетери» (1978, режисер Георгій Юнгвальд-Хилькевич), «Пригоди Електроніка» (1979, режисер Костянтин Бромберг), «Місце зустрічі змінити не можна» (1979, режисер Станіслав Говорухін), «Зелений фургон» (1983, режисер Олександр Павловський), «Чародії» (1982, режисер Костянтин Бромберг), «Самотня жінка бажає познайомитись» (1986, режисер В'ячеслав Криштофович).

У 1970-80-ті роки справжній розквіт переживало українське неігрове кіно. Київська кіностудія науково-популярних фільмів зняла величезний масив стрічок, серед яких зустрічалися справжні шедеври жанру («Мова тварин», «Чи думають тварини?», «Сім кроків за обрій» режисера Фелікса Соболева та ін.).

Надзвичайно успішним був цей період і для українського анімаційного кіно. Стрічки режисерів Володимира Дахна (серіал «Як козаки...»), Давида Черкаського («Пригоди капітана Врунгеля», «Крила» та ін.), Леоніда Зарубіна («Солом'яний бичок»), Володимира Гончарова («Чумацький шлях») прославили українську анімацію за межами країни.

За «перебудови» створюється багато фільмів, присвячених гострій соціальній проблематиці – «Астенічний синдром» Кіри Муратової (1989); «Бич Божий» Олега Фіалка (1988); «Розпад» Михайла Белікова (1990) та інші. Фільм Юрія Ілленка «Лебедине озеро. Зона» (1989) здобув широкий міжнародний успіх, ставши своєрідною антитоталітарною кіноемблемою.

Попри відсутність "тоталітарного гніту" в період незалежності українське кіно знаходиться у своєрідному застої. На початку 1990-х українське телебачення розпочало освоєння комерційного, та фінансово економного жанру – телесеріала («Роксолана», режисер Бориса Небієрідзе, «Острів любові», режисер Олег Бійма). У 1994-му вийшов на екран фільм «Дорога на Січ». На цьому досягненні першої вільної декади вичерпуються

На рубежі 2000-х р. низка українських акторів знімається у закордонних фільмах. Величезний успіх мав фільм польського режисера Єжи Гофмана «Вогнем і мечем», у якому український актор Богдан Ступка зіграв роль гетьмана Богдана Хмельницького. З цього часу Богдан Ступка став головним гетьманом українського екрану – йому належать також ролі в історичному серіалі «Чорна рада» Миколи Засєєва-Руденка (2000) та фільмі Юрія Іллєнка «Молитва за гетьмана Мазепу» (2001).

Історичні теми також стали провідними у творчості режисера Олеся Янчука. Впродовж 1990-х — першої половини 2000-х ним було знято такі фільми, як «Голод-33» (1991) про трагічну долю української родини часів Голодомору, «Атентат – Осіннє вбивство у Мюнхені» (1995), «Нескорений» (2000) і «Залізна сотня» (2004), які стали спробою донести до глядача особистий погляд на феномен та бойовий Української повстанської армії з очей ангажованого режисера, подаючи ідеологічний наратив за методикою радянських часів.

Протягом останніх років в український кінематограф прийшло нове покоління кіномитців. У 2001 р. початківець-постановник Тарас Томенко здобув перемогу в конкурсі «Панорам» Берлінського фестивалю. У 2003 році, вже в основному конкурсі того ж Берлінале, отримав Срібного ведмедя фільм українського аніматора Степана Ковалю «Йшов трамвай № 9». 2003 року Україна висунула фільм «Мамай» Олеся Саніна на здобуття премії «Оскар». Проте фільм не потрапив до підсумкового списку номінантів.

У 2005 році стрічка «Подорожні» молодого українського режисера Ігоря Стрембіцького отримала Золоту пальмову гілку за короткометражний фільм.

Після 2004 знято декілька фільмів про Помаранчеву революцію. Її добу було висвітлено у декількох кінострічках, зокрема: «Помаранчеве небо» (2006, режисер Олександр Кірієнко), «Прорвемось!» (2006, режисер Іван Кравчишин), «Оранжлав» (2006, Алан Бадоев). Фільм «Оранжлав» отримав приз за ліпшу режисуру на XV Міжнародному фестивалі «Кіношок» в Анапі (Росія).

У 2006 році відбулася також прем'єра першого українського трилеру «Штольня» (продюсер та оператор Олексій Хорошко, режисер Любомир Кобильчук).

У 2008 році вийшов фільм «Ілюзія страху», українського кінорежисера Олександра Кірієнка. Фільм знятий за мотивами одноіменного твору Олександра Турчинова. Був висунутий від України на нагородження кінопремією «Оскар». Того ж року у конкурсній програмі Міжнародного кінофестивалю у Роттердамі відбулася світова прем'єра Las Meninas (режисер Ігор Подольчак). Фільм брав участь у 27-х міжнародних кінофестивалях, в 10 з них у конкурсній програмі, в інших в офіційній селекції.

Незважаючи на остаточне подолання "українофобської політики", розпочатої сталінськими контр-революційними диктатами, – сучасне українське кіно не в змозі позмагатися з якістю та творчим потенціалом стрічок своїх радянських попередників. На сьогоднішній день кіно залишається приладком до бізнесового верстату та симптоматично залежить від фінансування, матеріальних питань, внаслідок цього – або рясніє рекламою та штампами, або зовсім не знімається. Незважаючи на це – серед авторів, представників молодого покоління зароджується свідоме, незалежне від влади та бізнесу кіно. Програми фестивалів короткого метру рясніють стрічками, серед котрих, можливо, знайдеться Вертов або Довженко свого часу.